

Andrej
Žmegač

Kaštilac, Kaštelet, Crikvine

Maja Šeparović Palada,
Meštrovićeve Crikvine, Split,
Muzeji Ivana Meštrovića, 2012., 238 str.
ISBN 978-953-7396-07-7

Mediji su nedavno bili ustvrdili kako Meštrovićeve obljetnice prolazi nezapaženo ili nedostatan obilježena, a nešto slično događalo se, navodno, i Krleži. No valja primijetiti i kako su te velefikure hrvatske kulture neizbježno stalno “u optjecaju” i kako im moguće obljetničko nepodsjećanje zasigurno neće narušiti njihov trajno protagonistički status.

Jedno, međutim, novo djelo objavljeno je upravo o 50. obljetnici kipareve smrti. Riječ je o knjizi Maje Šeparović Palada o njegovu sklopu na splitskim Mejama, uobičajeno poznatom kao Kaštelet. U široj javnosti možda nedovoljno poznate povijesti, posrijedi je bio utvrđeni gospodarski sklop iz 16. stoljeća, što ga je izgradila splitska obitelj Capogrosso; zanimljiva je okolnost da su u ono doba još bili pučani, doduše najimućniji među splitskim pučanima. Sklop skromnoga građevnog sastava bio je kroz stoljeća korišten na razne načine, povremeno i napušten, da bi ga 1939. godine kupili Ivan Meštrović i brat mu Petar. Od tada pa do 1954. godine kipar ga preuređuje i dograđuje, i tom je procesu posvećena glavnina nove knjige.

Stoga je i razumljivo što joj je autorica nadjenula naslov “Meštrovićeve Crikvine”. Riječ je, naime, o toponimu što ga je kipar uveo i redovito koristio za svoj posjed, pa je time stekao i nesumnjiv legitimitet. Iz predmeštrovićevskog doba potječe, dakako, naziv *kaštel Capogrosso*, potom i spomenuti *kaštelet*, oblik što dolazi od “castelletto”, malokad korištene umanjnice. Povijesno je snažno prisutan bio i pučki izraz *kaštilac*, gdje je opet

posrijedi umanjnica, pa je valjda postojala percepcija tog sklopa kao nevelikog ili neznačajnog. No njegov ograđeni prostor zapravo nije malen, već nije bio znatno odnosno reprezentativno izgrađen.

Bilo kako bilo, jedno od izvornih obilježja mu je fortifikacijsko, a podignut je u doba kada su turski prodori splitsku okolicu činili nesigurnom. No novi vlasnik, Meštrović, uvodi posve nov i povijesno neutemeljen naziv *Crikvine*, na što je u knjizi jasno upozoreno. Uz postojeću kapelu dograđuje nov sakralni prostor, što opravdava množinu u nazivu, a oblik *Crikvine* sugerira neku veliku starost, tradiciju. Naziv posjeda, dakle, govori o izmišljanju tradicije (inventing of tradition), čemu je Meštrović bio sklon. U njegovu redizajnu sklopa vidi se to u – kako se uobičajeno tumači – samostanskoj shemi, utoliko što se uz crkvu naslanja klaustar sa središnjim bunarom. Istodobno, međutim, “klaustar” govori jezikom arhitekture antičkog atrija (“dorski” stupovi, izostanak parapeta), pa je tu riječ o nekom amalgamu srednjovjekovnih i klasičnih uzora. Sam je kipar bio zapisao da je sklop oblikovao “kao malu zadužbinu za naš puk, davši mu sadržaj koji je najbliži njegovim duhovnim tradicijama”; dodajmo da je za svoju duhovnu kompoziciju bio odredio održavanje obreda isključivo na staroslavenkom. Istini za volju, oblikovanje trijema nije bilo posve neovisno o praktičnim potrebama pohrane i izlaganja radova, jer je nadstrešnica trebala služiti postavu Meštrovićevih sadrenih odljeva.

Autorica se neizostavno bavi i onime što je tada kao i danas ostalo najkontroverznije: rušenjem povijesno vrijednih dijelova te podizanjem – istim ili donešenim starim gradivom – novih struktura. Meštrović je bio svjestan delikatnosti svoga postupka jer za njega nije dobio suglasnost konzervatorske službe, pa su, čitamo, njegovi zahvati “radikalni i skriveni od javnosti”. Autorica zanimljivo uočava kako je Meštrović tridesetih godina djelovao u više odbora za zaštitu kulturnog nasljeđa, ali u vlastitom projektu nije bio spreman svoju viziju uskladiti s tim istim nasljeđem. I ovdje se, dakle, pokazuje kako je njegova odlučnost i dobro poznata sklonost “velikim gestama” imala i neželjene popratne pojave. Ponešto neprecizna ostala je, držimo, dionica knjige gdje je riječ o konzervatorskim shvaćanjima onoga doba, iz koje bi se moglo iščitati da su Meštrovićevi postupci ipak bili s njima u dosluhu, štoviše, da su bili bliski i Szabovim shvaćanjima.

Szabo zacijelo ne bi odobravao rušenje ulazne kule, što je bila stajala do same ceste, na početku prilaznog puta Kaštilcu. Njezino uklanjanje opravdano se smatra najvećim gubitkom i najvećim incidentom Meštrovićeva zahvata, jer je posrijedi bila neobično zanimljiva građevina, u nas možda jedinstvena: na katu izvedena kao kula, imala je prizemlje rastvoreno širokim lučnim otvorima. Da je sačuvana, tvorila bi svojevrсни reper i nagovještaj povijesnoga kompleksa koji se prostirao prema moru. Mogli bismo spekulirati da je Meštrović posegnuo za njezinim rušenjem ne samo kao praktičnim i jednostavnim rješenjem, već i s namjerom da umanjí značenje dotadašnje povijesti Kaštilca, odnosno tradicije koja je bila različita od novog identiteta što ga je ondje uspostavljao.

Nesumnjiva je vrijednost ove knjige što operira obiljem dosad neiskorištenih ili nepoznatih dokumenata. To, uz minuciozno njihovo tumačenje, omogućilo je stvaranje točnije, vjerodostojnije pripovijesti o povijesnim mijenama Kaštilca no što je to dosad bio slučaj. U autoričine zasluge osobito valja

upisati što je tako prikazala evoluciju pojedinih Meštrovićevih zamisli, i to nam se čini najznatnijim doprinosom njezina rada.

U kontekstu pažljivog rekonstruiranja Meštrovićevih zamisli uz pomoć dokumenata, jedno je od zanimljivih pitanja pokrenutih u knjizi nedoumica je li nova dvorana izvorno bila zamišljena tek kao izložbena ili je odmah bila koncipirana i njezina sakralizacija. U tom pogledu primjerice tisak iz 1940. godine obavještava da je u gradnji crkva, opisuje njezino prostorno rješenje kao i buduću opremu: ondje trebaju biti postavljeni poznati drveni reljefi, a nad oltar veliko raspelo. Usput rečeno, riječ je o raspelu što je stajalo u zagrebačkoj crkvi sv. Marka, no zbog lokalnog prosvjeda moralo je od tamo biti uklonjeno; zanimljiva epizoda što ne služi na čast tadašnjem župniku Rittigu niti njegovoj pastvi, jer je riječ o jednom od najistaknutijih Meštrovićevih djela, koje valja razmatrati osobito imajući na umu rano doba nastanka (1916.). U svezi s tumačenjem prvotne koncepcije za splitsku kapelu, autorica izlaže tezu da je bila riječ o o izložbenoj dvorani, koja biva posvećena tek naknadno (1955.). Tema je, dakle, jedna od onih koje pozivaju na pozorno čitanje dokumenata i njihovo “dubinsko” tumačenje.

Među brojnim dokumentima reproduciran je i znatan broj građevnih nacрта, šteta je tek što im u materijalnom pogledu skromno izvedena knjiga nije mogla ponuditi razgovjetniji tisak. “Prijelom” teksta pak nije proveden s potrebnom pozornošću, što je mjestimice rezultiralo nelijepim rješenjima. Pozdravili bismo, međutim, dobro sastavljene biografije glavnih aktera (dvojice Meštrovića, Harolda Bilinića, Marina Marasovića), koje se pokazuju korisnom sastavnicom ove pregledno i cjelovito komponirane knjige.

Novo meštrovićološko djelo zaslužuje pohvale jer je rezultat savjesnog rada, a donosi pregršt novih dokumenata smještenih u uvjerljiv interpretativni okvir. ✕